

QURILISH KORXONALARIDA MEHNAT UNUMDORLIGI TAHLILI

O'qituvchi: Yahyoyev To'liqin

Talaba: Suyarova Shahzoda

Talaba: Bekmurodov Xurshidbek

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda qurilish korxonalarida mehnat unumdorligi tahlili va uni olib borishning o'ziga xos xususiyatlari muallif tomonidan fikr mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Mehnat unumdorligi, qurilish korxonasi, tahlil, mehnat resurslari.

Abstract. In this article, the analysis of labor productivity in construction enterprises today and the specific features of its implementation are presented by the author.

Key words: Labor productivity, construction enterprise, analysis, labor resources.

Har bir xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati natijalari uning samaradorligini oshirish orqali erishiladi. Samaradorlik keng tushuncha bo'lib, uning ko'rsatkichlari juda ko'p. Jumladan, ishlab chiqarish hajmining ortishi, investitsiyalarning oqlanishi, mehnat unumdorligi, xodimlar malakasi, korxonada xodimlar qo'nimsizlik darajasi va hokazolar. Ushbu ko'rsatkichlardan biz tadqiqotimiz davomida mehnat unumdorligi tahlilini olib bordik.

Mehnat unumdorligi - ishlab chiqarish jarayonida kishilar mehnatining foydaliligi, samaradorligi va mahsuldorligi; Mehnat unumdorligi ishlovchining ma'lum vaqt birligi (soat, smena, oy, yil) ichida tayyorlagan mahsulot hajmi bilan o'lchanadi. Mehnat unumdorligi tarmoqlari va korxonalarda mehnat unumdorligi yalpi yoki sof mahsulot asosida hisoblanadi. Yillik mahsulot hajmini o'rtacha ishlovchilar soniga bo'lish orqali bir ishlovchi hisobiga yaratilgan mahsulot aniqlanadi.

Mehnat unumdorligining o'sishi mahsulot birligini ishlab chiqarishda mehnat sarfining kamayishi demakdir. Mehnat unumdorligi yuqori bo'lsa, jami-yat har bir xodim hisobiga ko'proq mahsulot tayyorlash, binobarin, o'zining o'sib borayotgan ehtiyojlarini to'laroq qondirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Mehnatning asosiy kapital bilan ta'minlanishini yaxshilash, fantexnika taraqqiyoti yutuqlari va yangi texnologiyani joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, xodimlarning malakasini va texnik tayyorgarlik darajasini, madaniyatini, ma'lumotini oshirish Mehnat unumdorligi o'sishining eng muhim omillaridandir¹.

¹ O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

Korxonalar iqtisodiyotining rivojlanishi, ishlab chiqarish hajmining ortishi va uning samaradorligining oshishi ko'p omillarga va shu jumladan mehnat resurslari bilan ta'minlanish va ulardan samarali foydalanish darajasiga ham bog'liqdir.

Mehnat resurslari deganda mehnatga layoqatli, bilim va malakaga, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish qobiliyatiga ega bo'lgan odamlar tushuniladi. Mehnat resurslari ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonini harakatga keltiruvchi asosiy kuch bo'lib hisoblanadi. Qanday ishlab chiqarish korxonasi bo'lmasin, mahsulot ishlab chiqarish jarayonida asosiy o'rinni jonli mehnat omili, ya'ni inson omili egallaydi, chunki fan - texnika taraqqiyoti rivojlanishi qay darajada bo'lishidan qat'iy nazar, inson omilining ishtirokisiz ishlab chiqarish yuzaga kelmaydi, ya'ni inson omilisiz ishlab chiqarish jarayoni harakatga kelmaydi. Shuning uchun ham qishloq xo'jalik korxonasi mehnat resurslari bilan ta'minlanish va, ayniqsa, ulardan foydalanish darajasini o'rganish korxonalar iqtisodiyotining taraqqiyoti nuqtayi nazaridan katta ahamiyatga egadir. Mehnat resurslarini tahlil etish orqali korxonaning xodimlar bilan ta'minlanish, ish vaqtidan foydalanish hamda mehnat unumdorligi darajasi kabi ko'rsatkichlar holatiga baho beriladi.

Tahlilning maqsadi ish vaqtidan samarali foydalanish va mehnat unumdorligini oshirish hisobiga mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirish va sarf-xarajatlarni kamaytirish imkoniyatlarini ko'rsatishdan iborat. Mehnat resurslaridan foydalanishning eng asosiy ko'rsatkichi bo'lib, mehnat unumdorligi hisoblanadi. Mehnat unumdorligining oshishi har doim ishlab chiqarish ko'lamining oshishiga sabab bo'ladi. Mehnat unumdorligi oshgan sayin ishlab chiqarilgan mahsulot miqdori ko'payib, uning samaradorligi oshib boradi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakat iqtisodiyotining o'sishiga ham sabab bo'ldi. Mehnat unumdorligining pasayishi ishlab chiqarish natijasiga salbiy ta'sir qiladi, boshqacha aytganda, mehnat unumdorligining pasayishi bilan ishlab chiqarilgan mahsulot miqdori kamayib boradi. Bunday holat fermer xo'jaligi iqtisodiyoti, qolaversa, qishloq xo'jaligining taraqqiyotiga salbiy ta'sir qiladi.

Mehnat unumdorligining o'zgarishi ishlab chiqarish hajmining oshishiga yoki kamayishiga ta'sir qilishi bilan bir qatorda uning iqtisodiy samaradorligining o'zgarishiga ham ta'sir qiladi. Masalan, mehnat unumdorligining oshishi samaradorlikning asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan mahsulot tannarxining pasayishiga sabab bo'ladi, aksincha, mehnat unumdorligining pasayishi mahsulot tannarxining qimmatlashishiga olib keladi. Shuning uchun mehnat unumdorligining tahlilini o'z vaqtida amalga oshirish katta ahamiyatga egadir. Demak, mehnat unumdorligining oshishi ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish va uning samaradorligini oshirishdagi asosiy omillardan biri bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun ham mehnat unumdorligini uzluksiz o'rganish asosida uni yanada oshirish imkoniyatlarini ko'rsatish iqtisodiy tahlilning asosiy maqsadidir.

Mehnat resurslari va ulardan foydalanish tahlili o'z maqsadiga quyidagi asosiy vazifalarni bajarish orqali erishadi:

- 1) korxonaning mehnat resurslari bilan ta'minlanish darajasini o'rganish va baho berish;
- 2) ish vaqtidan foydalanish darajasini o'rganish;
- 3) mehnat unumdorligi darajasini aniqlash va uning o'zgarishiga omillar ta'sirini hisoblab, baho berish;
- 4) mahsulot ishlab chiqarish hajmining o'zgarishiga xodimlar soni va mehnat unumdorligi darajasi o'zgarishining ta'sirini aniqlash va baho berish;
- 5) mehnat resurslaridan samarali foydalanish uchun mavjud bo'lgan imkoniyatlarni aniqlash.

Xo'jalikning mehnat resurslari bilan ta'minlanish holatini tahlil qilishda xodimlarni ishga qabul qilish, ishdan bo'shatish va ularning qo'nimsizlik ahvoriga alohida e'tibor beriladi. Mehnat resurslari bilan ta'minlanish darajasi me'yor atrofida bo'lsa, ishlab chiqarishga albatta ijobiy ta'sir qiladi, ayniqsa, mehnat resurslaridan foydalanish samarali bo'lsa, ishlab chiqarish ko'lamining o'sishiga, mehnat unumdorligining oshishiga sababchi bo'ladi.

Mehnat resurslaridan foydalanish quyidagi ko'rsatkichlar orqali ifodalanadi:

- 1) o'rtacha 1 ishlovchining bir yilda ishlagan kunlari soni (AT);
- 2) o'rtacha 1 ishlovchining bir yilda ishlagan soatlari soni (S);
- 3) ish kunining o'rtacha davomiyligi (D);
- 4) ish vaqti fondi (soat hisobida).

Mazkur ko'rsatkichlar orqali mehnat resurslaridan foydalanish koeffitsiyentlari aniqlanib, tahlil qilinadi. Ushbu koeffitsiyentlarni o'zaro solishtirib, tahlil qilinadi, xulosa chiqariladi. Mehnat resurslaridan foydalanishning umumlashgan ko'rsatkichi bo'lib, ish vaqti fondi hisoblanadi. Mehnat resurslaridan foydalanish ko'rsatkichlarining tahlili xo'jalik bo'yicha ham, uning har bir ishlab chiqarish bo'limi bo'yicha ham, ishlab chiqarish tarmoqlari bo'yicha ham amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qudratov T.Q., Ibragimov M. Iqtisodiy tahlil. O 'quv qo'llanma. II nashr. - Toshkent «Ilm-Ziyo», 2008
2. Qudratov T.Q. Iqtisodiy tahlil nazariyasi. Muammoli leksivalar kursi. - Samarqand, 2004.
3. Pardayev M.Q. Iqtisodiy tahlil nazariyasi. Darslik. - Samarqand. «Zaratshon», 2001.
4. Pardayev M.Q. va boshqalar. Boshqaruv tahlili (ma'ruzalar kursi). - Samarqand, 2004.
5. Pardayev M.Q., Abdikarimov I.T. - «Iqtisodiy tahlil». - T.: «Mehnat», 2004.